

УДК 78.036.9

АНЖЕЛІКА КОРОЛЬ

м. Кривий Ріг
Angel4@ua.fm

ДЖАЗ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У становлення та розвитку джазу пройшов довгий шлях. Вважається, що Новий Орлеан у США є містом, де зародився джаз. Основою джазу є імпровізаційні форми афроамериканської народної музики: спірічуэлс, блюз, регтайм, а також, танцювально-побутова музика білих переселенців. Поступово джаз розширює свої межі, об'єднавшись з музичними традиціями європейських народів, джаз набуває нових форм, стилів, жанрів та напрямків. З'являються «чорні» та «білі» оркестри, що грають у стилі диксиленд, свінг, кул, бі-боп; розрізняють новоорлеанський, чикагський, «гарячий» та «холодний» джаз, тощо.

Український джаз значно відрізняється від європейського, це пов'язане з тим, що раніше він був заборонений. Розвиток джазу в Україні почався у 60–70 роки ХХ ст. На сучасному етапі існує достатньо джазових груп, фестивалів, виконавців. Зараз з певністю можна сказати, що в Україні джаз став самостійним видом музичного мистецтва.

Ключові слова: джаз, стиль, напрямки, джазове мистецтво, культура.

Сьогодні можна сказати, що джаз утвердився як самостійний вид музичного мистецтва як в Америці, так і в Європі. Але якщо в Америці він ґрунтується на різних музичних культурах і національних традиціях афроамериканського населення, то у Європі – на традиціях європейської культури. Професор класу джазового фортепіано у консерваторіях Веймара і Мюнхена Л. Чижик стверджує: «Сьогодні всі цивілізовані народи вийшли з віку національної самосвідомості і...світ прагне єдності. І джаз, як ніяке інше мистецтво, несе цю ідіоматику». [4, 24–26].

Становлення та розвиток джазу дослідники розглядають з різних боків. Так, історичні аспекти досліджували Є. Барбан, Ю. Верменич, В. Власова, Дж. Л. Колліер, В. Конен, О. Овчинников, К. Ушаков, В. Фейєртаг, І. Юрченко. Взаємовплив джазу і популярних мистецтв розглядають О. Вишняк, Є. Дукова, В. Конен, Н. Костенко, А. Ручка, В. Степененко, М. Шульга й ін. Біографічні дослідження виконавцям джазової музики присвячені роботи А. Галицького, Г. Гараняна, М. Медведєва, Л. Переверзева, В. Фейєртага.

Серед українських дослідників джазу можна назвати таких науковців як Л. Аза, М. Булда, О. Вишняк, Є. Головаха, А. Горбатюк, С. Золкіна, О. Кизлова, Н. Костенко, В. Олендарьов, В. Романко, В. Симоненко, Л. Скокова, Б. Слюцинський, О. Супрун, М. Шульга й ін.

Разом з тим проблема становлення і розвитку джазу, особливо в Україні, потребує подальшого дослідження.

Мета дослідження – розглянути трактування поняття «джаз», проаналізувати розвиток джазу в Америці і Європі, стан та розвиток джазової музики в Україні.

Джаз – це особливий різновид музики, яка набула особливо велику популярність в США. Спочатку джаз був музикою чорношкірих громадян Сполучених Штатів, але пізніше цей напрямок увібрав до себе абсолютно різні музичні стилі, які розвивалися в багатьох країнах. Джаз виник як поєднання декількох музичних культур і національних традицій.

Джерелами джазу були імпровізаційні форми афроамериканської народної музики – спірічуел, блюз, регтайм, а також танцювально-побутова музика білих переселенців. Для джазу характерні імпровізаційність, синкопований ритм, використання різноманітних тембрових барв, підвищена емоційність, особливий склад виконавців та інструментів. Основними стилями джазу є диксиленд, свінг, біг-біт, прогресив, кул тощо, а також такі напрями, як «гарячий», «холодний», новоорлеанський, чикагський джаз та інші [2, 43].

Джаз прибув з африканських земель. Вітоки джазу слід шукати з моменту завезення

рабів з Африки на територію Нового Світу. Необхідність консолідації привела до об'єднання безлічі культур, як наслідок – до створення єдиної культури (в тому числі і музичної) афроамериканців. Процеси змішування африканської музичної культури і європейської відбулися починаючи з XVIII століття і в XIX столітті призвели до виникнення «протоджазу», а потім і джазу в загальноприйнятому розумінні.

Існує багато трактувань поняття «джаз». Так, українська Вікіпедія пише: «Джаз (англ. jazz) – вид музичного мистецтва, що виник на межі XIX–XX століття в США як синтез африканської та європейської культур та отримав згодом поширення» [1].

«Слово «jazz» (походить від фр. chasser – полювати) у креолів означало полювання, а також хвилювання, збудження. У 1860-ті роки в північноамериканській літературній мові з'являється слово «jasm», що означає піднесення, натхнення. Невдовзі йому на зміну приходять слово «jass», а також аналогічне дієслово, що означало «ловити», «збуджуватись» тощо. Все частіше починають використовувати звороти «jazz around» (блукати, мандрувати) і «jazz up» (впадати у веселий стан). Як музичний термін, слово «jazz» вперше з'явилося 1915 року у зв'язку з білим оркестром, що грав у новоорлеанському стилі, пізніше – в назві новоорлеанського оркестру Тома Брауна – «Том Браун Диксиленд Джаз Бенд», після чого термін «джаз» швидко поширюється в Північній Америці, а згодом і по всьому світу» [1].

Генрі Плезентс дає таке визначення джазу: «Це вплив різноманітних музичних стилів, винайдених у спільнотах темношкірих Нового Орлеану та інших американських міст, у спільнотах темношкірих сільського Півдня і в спільнотах темношкірих чи змішаних Карибських островів та деяких інших місць Південної Америки в перших декадах двадцятого століття» [3].

Джазовий дослідник Маршалл Стернс в книзі «Історія джазу» виділяє 6 принципових джерел синтезу джазу: 1. Ритми Західної Африки; 2. Негритянські робітничі пісні (work songs, field hollers); 3. Негритянські релігійні пісні (spirituals); 4. Негритянські світські пісні

(blues); 5. Американська народна музика минулих століть; 6. Музика менестрелів та вуличних духових оркестрів [1].

Другий дослідник, Дж. Коллиер, виділяє три джерела, три складові, звідки розвивався джаз: 1. Спірічуел і госпелз – духовні співи негрів; 2. Блюз – розважальна музика, яка виконувалась бродячими виконавцями, як правило, з текстом про нелегке життя чорношкірих; 3. Регтайм – фортепіанна танцювальна музика [5, 12]. Розглянемо ці три складові, що запропонував Дж. Коллиер.

Найбільш відома форма ранньої афроамериканської музики – це спірічуел, релігійні наспіви з текстами із Старого Заповіту. Відомо, що негри практично не одержували освіти в Америці до скасування рабства. Для малоосвічених негрів концепція Старого Заповіту виявилася доступною і зрозумілою. Ці чудові, зворушливі релігійні наспіви практично збереглися тільки у південних містах США. Те, що зараз багато відомих виконавців видають за цей напрямок, є дуже вихолощеною версією спірічуел.

Більш пізніше утворення – госпелз, з текстами із Нового Заповіту (Gospel – Євангеліє) збереглися у більш первозданному вигляді і їх можна почути на наявних тепер записах.

Інші ранні музичні форми, які виникли до скасування рабства, містять у собі робітничі пісні, а також дитячі пісні та танці, що особливо сприяло легалізації негритянської музики.

Після звільнення рабів афроамериканська музика почала стрімко розвиватися. Особливу роль зіграли розпродані після Громадянської Війни духові, ударні й інші інструменти, що широко використовувалися у військових оркестрах. Ці, майже дармові інструменти, стимулювали виникнення духових танцювальних оркестрів, а також виникнення блюзу.

Блюз, незважаючи на удавану простоту музичної форми, за своєю природою завжди виконується з нескінченними варіаціями. Він став невід'ємною частиною кожного стилю джазу, але існує й у своїй оригінальній формі – таким, яким він виник.

З самого початку блюз (розважальна музика, на відміну від духовних співів госпелз і спірічуел) виконувався одним-двома виконавцями під акомпанемент гітари, губної

гармоніки, банджо або будь-якого іншого наявного інструмента. Виконавці – безробітні негри (тоді тільки чоловіки) – ходили від села до села, заробляючи своїм співом. Як правило, будь-який виконавець блюзу був і його автором.

Наприкінці 1880 років практично у кожному з південних міст США були розважальні чорні духові оркестри. Приблизно в цей час з'являється регтайм. Спочатку це була фортепіанна музика, яка складалася автором і не передбачала жодної імпровізації, але духові оркестри підхоплювали всякі популярні мелодії, у тому числі і регтайм, і досить широко їх виконували. Музика духових оркестрів була імпровізаційною – здебільшого музиканти не знали нот.

Золотий вік регтайму припадає приблизно на 1898–1908 роки, але виник він раніше, а виконується дотепер. Сам регтайм схожий на польку, однак він практично не містив блюзових елементів [5, 39].

Музика, яка ще не називалася джазом (тоді вимовляли Jass, а не Jazz) зародилася у чорних робочих кварталах південних міст США в останнє десятиліття XIX століття. Як і регтайм, ця музика насамперед була орієнтована на танці. Легенда зробила одне з міст на півдні США синонімом раннього джазу. Це був Новий Орлеан.

Новий Орлеан зіграв ключову роль у народженні джазу. Однак, навіть якщо в цьому місті був кращий джаз у проміжку від 1895 до 1919 року, Новий Орлеан жодним чином не був єдиним інкубатором нових музичних ідей. У кожному місті на півдні США з достатнім чорним населенням звучала така музика: Сент-Луїс став центром регтайму; Мемфіс – центром блюзів; в Атланті, Балтіморі й інших містах гралась різна музика. Що було унікальним саме для Нового Орлеана, так це дуже відкрита і вільна соціальна атмосфера. Люди різних рас і націй вільно спілкувалися один з одним, створюючи сплав французької, німецької, іспанської, ірландської, африканської музичних традицій. Не дивно, що це космополітичне місто стало родючим ґрунтом для джазу [6, 183].

Так, наприкінці XIX століття в Новому Орлеані з'явився перший джаз-бенд, якій

організував Бадді Болден, один з королів серед новоорлеанських музикантів. Саме для його оркестру, а також для інших колективів, що з'явилися в Новому Орлеані, стали звичними ансамблеві імпровізації.

Варто зазначити, що незадовго після появи «чорних» оркестрів почали з'являтися і «білі». Білі музиканти поклали основу тому, що почали називати стилем джазу «діксіленд». Діксіленд вперше з'єднав воєдино мотиви блюзу, церковні пісні чорношкірих, а також елементи європейської народної музики.

Перший бенд, що використовував термін «джаз», був оркестр Тома Брауна, білого жителя Нового Орлеана. Однак слово «джаз» потрапило на перші шпальти газет завдяки іншому оркестру, який також склався тільки з білих музикантів – Original Dixieland Jass Band. Цей оркестр був першим джазовим оркестром, який у 1917 році здійснив перший джазовий звукозапис.

Відправною точкою розвитку джазу вважається Новоорлеанський джаз. Терміном «новоорлеанський джаз» окреслюється як хронологічний період, що охоплює період приблизно від початку 1900-х до кінця 1910-х років, так і характерний музичний стиль, який вважається історично першим джазовим стилем. Для Новоорлеанського джазу характерна колективна імпровізація, де головну партію виконує кларнет на тлі басової лінії тромбону, а кларнет «оббиває» їхніми орнаментальними переплетеннями. У такий спосіб виникає своєрідна поліфонія. Сольні інструменти протистоять ритмічній групі: банджо, тубі й ударним. Гармонічна мова Новоорлеанського джазу проста і використовує, головним чином, тризвуки.

Серед провідних джазменів Нового Орлеану – Джо «Кінг» Олівер, Луї Арстронг, Кід Орі. У 1917 році із вступом США у Першу світову війну центр джазової культури переміщується у Чикаго.

У 1935 році в Америці починається ера свінгу (ще він носить назву джаз у стилі «біг-бенд»), що мав небувалий успіх. Тоді у джазі домінували ансамблі свінгу, тобто естрадні оркестри великого складу, що виконували популярну танцювальну музику та джазові аранжування у стилі Бенні Гудмена.

Продовженням розвитку джазу після ери естрадних джазів був бі-боп. Він народився у 1941 році у гарлемському нічному клубі під назвою «Мінтонс плейхаус». Причетними до цієї події були Діззі Гілеспі та інші музиканти. Гілеспі не лише визначив його музичні форми, але й ввів форму одягу артистів «бопу»: берет, темні окуляри, шарф замість краватки і козячку борідку.

Боп процвітав недовго, але неоднозначно вплинув на подальший розвиток джазової музики. По-перше, він відродив малі форми джаз-бенда і повернув їх туди, звідки їх свого часу витіснили джази великого складу ери свінгу. По-друге, він перетворив джаз із музики для танців на музику для слухання.

Щодо українського джазу, то він у своєму розвитку значно відстає від європейського. У той час, коли у Європи джаз всебічно розвивався, в СРСР він був майже заборонений. Існує вислів сталінського ідеолога Данова: «Сьогодні он грає джаз, а завтра Родину продає». Тому грати джаз було дуже небезпечно.

3. Рось стверджував, що існують такі причини відставання розвитку вітчизняного джазу від західноєвропейського:

- джаз був таврований як буржуазне занепадництво і замовчувався;
- джаз – це економічна проблема (мало осередків, де звучить джаз; мізерне фінансування та ін.);
- джаз – «культурологічне поле»: джазові книжки, підручники, журнали, радіо- і телепростір тощо;
- відсутність національної джазової освіти (мала кількість джазових відділень і факультетів у навчальних закладах);
- відсутність джазових програм, методичних розробок, посібників, інструментарія тощо);
- відсутність налагодженої системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Існують і інші причини, все це привело до того, що українській джаз відстав від європейського на багато років [7].

3 хрущовською відлигою починається етап розвитку української джазової музики. З'являються джазові колективи, гурти, виконавці, джазові фестивалі, центри, джаз-клуби тощо. У ряді навчальних закладів починають функціонувати джазові відділення, факультети джазу, джазові школи. У 60–70 рр. джазови-

ми центрами в Україні стають Дніпропетровськ, Донецьк, Київ, Львів, Одеса, Харків та інші міста.

Одним з перших засновників джазу в Україні був Ігор Хома, який у повоєнний час заснував у Львові джаз-бенд «Медікус». Джаз-бенд грав авторську музику, засновану на місцевому, національному мелосі [8]. У даний час в Україні досить багато яскравих джазових гуртів. Це Dislocados (Київ), Acoustic Quartet (Харків), Constantin Ionenko Quintet (Київ), Shockolad (Львів), French Connection (Київ), Er. J. Orchestra (Київ), ManSound (Київ), Маніфест (Дніпро) та ін. А також багато джазових фестивалів: Alfa Jazz Fest, Jazz In Kiev, JazzFest, Kharkiv Za Jass Fest, Джаз Дилижанс, Джаз на Дніпрі, Запорізький Джем, Літо на Ринку ін.

На жаль, брак коштів не дозволяє більшості фестивалів виходити за межі України. Тому український джаз виявляється «закритим» для зарубіжжя і про нього за кордоном майже не знають [7].

Народженій в Америці джаз швидко розповсюдився у Європі. Він пройшов складні шляхи – від вуличних оркестрів до величезних концертних і фестивальних залів, перетворившись у складну сучасну музику, яка стала улюбленою для багатьох людей. У листопаді 2011 р. міжнародне співтовариство від імені Генеральної Конференції ЮНЕСКО оголосило 30 квітня Міжнародним днем джазу.

Безумовно, цей день буде сприяти розширенню контактів між людьми, підвищенню їх інформованості про розвиток різних напрямків джазу, знайомству з новими гуртками, виконавцями. Слід сподіватися, що той розрив, який зараз існує між українським й європейським джазом, поступово буде ліквідований і він впевнено завоює публіку, стане обличчям нашої музичної культури.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія. Джаз [Електронний ресурс] / Вікіпедія. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
2. Волошина О. В. Музичне мистецтво: Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. В. Волошина, А. В. Левченко, О. В. Мільченко. — Х. : Веста, 2008. — 192 с.
3. Історія джазу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://xreferat.ru/47/2016-1>.
4. Кизлова О. Пианист Леонид Чижик о джазе и не только / О. Кизлова. — Джаз. — 2006. — № 1. — С. 21–26.

5. Коллиер Дж. Л. Становление джаза / Дж. Л. Коллиер. — М. : Свинг, 2001. — 468 с.
6. Конен В. К. Пути американской музыки / В. К. Конен. — М. : Искусство, 1999. — 552 с.
7. Рось З.П. Український джаз [Електронний ресурс] / З. П. Рось. — Режим доступу: <http://old.dyvensit.articles/5333.html>.
8. Український джаз [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.elektrozahid.ua/uk/news/487-jazz.html>.

ANGELIKA KOROL

Krivoy Rog

JAZZ AS A FORM OF MUSIC ART

The formation and development of jazz has come a long way. It is believed that New Orleans in the United States is one of the cities where jazz was originated. At the heart of jazz there are some improvisational forms of African American folk music such as spirituals, blues, ragtime as well as dance and ordinary life music of white settlers. Gradually, jazz expands its boundaries. Teaming up with the musical traditions of the peoples of Europe, jazz takes on new forms, styles, genres and trends. There are «black» and «white» bands playing in the Dixieland style, swing, cool, bebop; they distinguish New Orleans, Chicago, «hot» and «cool» jazz, etc.

Ukrainian jazz largely lags behind European one. This is due to the fact that jazz used to be banned in Ukraine. The development of jazz in Ukraine started in the 60–70 years of the XX century. Currently, there are a lot of jazz bands, festivals, performers there. It is safe to say that jazz has become an independent type of music art in Ukraine.

Key words: jazz, style, direction, jazz art, culture.

АНЖЕЛИКА КОРОЛЬ

г. Кривой Рог

ДЖАЗ КАК ОДИН ИЗ ВИДОВ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА

Становление и развитие джаза прошло длинный путь. Считается, что Новый Орлеан в США является одним из городов, где зародился джаз. В основе джаза лежат импровизационные формы афроамериканской народной музыки: спиричуэлс, блюз, регтайм, а также танцевально-бытовая музыка белых переселенцев. Постепенно джаз расширяет свои границы. Объединившись с музыкальными традициями европейских народов, джаз обретает новые формы, стили, жанры и направления. Появляются «черные» и «белые» оркестры, играющие в стиле диксиленд, свинг, кул, би-боп; различают новоорлеанский, чикагский, «горячий» и «холодный» джаз и т.д.

Украинский джаз во многом отстает от европейского. Это связано с тем, что раньше он был запрещен. Развитие джаза в Украине началось в 60-70 годы XX ст. В настоящее время существует достаточно много джазовых групп, фестивалей, исполнителей. Сейчас с уверенностью можно сказать, что в Украине джаз стал самостоятельным видом музыкального искусства.

Ключевые слова: джаз, стиль, направления, джазовое искусство, культура.

Стаття надійшла до редколегії 13.11.2016